

**Росошанський ліцей
Липовецької міської ради**

Пошуково-дослідницька робота на тему:

«Рослини в традиціях та побуті українського народу»

Керівник роботи:

Шекетера Тетяна Анатоліївна

Виконала:

Кузьмич Валерія Ярославівна

учениця 6 класу

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОСЛИНИ У ПОБУТІ ТА ТРАДИЦІЯХ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ	4
1. Де ростуть верби, там чисті джерела води	4
1. Могутній дуб, прадавній дуб стоїть побіля яру... ..	5
2. Барвінок – символ краси, дівочої вроди	6
3. Мак – символ родючості.	7
4. Чорнобривці – символ України	9
5. Заціловані сонцем і вітром мальви	9
6. Ой у лузі калина стояла... ..	11
ВИСНОВОК	14
ЛІТЕРАТУРА	15

ВСТУП

Кожен народ має свої **рослини-символи**, їх найбільше люблять і шанують, складають багато пісень і легенд про них, вишивають на сорочках, рушниках. Такі рослини використовуються в обрядах, звичаях України.

Калина, верба, дуб, мальва, барвінок, чорнобривці є оберегами українського народу. Вони здавна уособлюють красу нашої держави, духовну міць людей, засвідчують любов до рідної землі.

Пращури обожнювали кожне стебельце. Згідно з віруваннями, використовувати рослини в обрядах та традиціях означало забезпечити собі та родині здоров'я, добробут, щастя, плодючість землі та худоби.

У цій роботі я би хотіла дослідити, як у моєму селі та загалом на території України використовувалися рослини, які є символами нації. Також я маю мету показати, що зі згаданого збереглося у нашому побуті до сьогодні, а в майбутньому має всі шанси стати духовною спадщиною для наступних поколінь.

РОСЛИНИ У ПОБУТІ ТА ТРАДИЦІЯХ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

1. Де ростуть верби, там чисті джерела води

Напередодні Великодніх свят хочу розпочати свою пошукову роботу з такого прадавнього символу України, як верба. За тиждень до Воскресіння Христового ми освячуємо її у храмах. Здавна ця рослина є найбільш шанованим деревом, важко уявити прадавню культуру українців без неї. «Без верби і калини – нема України», – кажуть у народній приказці. Моя бабуся говорила, що верба своїми коренями скріплює береги, очищає воду. Виростаючи біля річок, ставків, джерел, вона є ознакою близькості води. Багатьом відомий вислів «Де вода, там і верба».

Більше про те, наскільки тісний зв'язок верби з водою розкажуть повір'я, наприклад, коли копали криницю, мали звичай кидати в неї шматок вербової колоди для очищення рідини. У відро з водою клали вербову гілку, вірячи, що вона має антибактеріальні властивості

Вербову лозу традиційно використовували для плетіння парканів, виготовлення меблів, кошиків, окрім того з деревини робили музичні інструменти.

Верба відігравала й важливу ритуально-обрядову роль. За народними уявленнями, гілочки верби, посвячені в церкві в останню неділю перед

Великоднем – Вербну неділю, набували магичних властивостей. Освячену вербу приносили в дім і били нею членів сім'ї, найчастіше дітей, примовляючи: «Будь великий, як **верба**, а здоровий, як вода, а багатий, як земля» або «Не я б'ю – верба б'є».

В українському фольклорі **ця рослина** – символ дівчини або заміжньої жінки. Розлоге, похилене вербове гілля також асоціюється зі смутком і жалем. Під вербами молодь призначала побачення, освідчувалася в коханні.

2. Могутній дуб, прадавній дуб стоїть побіля яру...

Не менш поширеним у народних традиціях є **дуб**. Це символ сили, могутності, довголіття та здоров'я. В Україні 1300-річне дерево росте в урочищі Юзефін Рівненської області, а у селі Верхня Хортиця росте 800-річна рослина, під якою, за переказами, відпочивали Т. Шевченко та М. Лисенко. Традиційно на чоловічій сорочці вишивали дубове листя, вірячи, що воно буде запорукою сили та здоров'я. В оселях часто ставили ліжка з дубових дощок, які, згідно з віруваннями, додавали під час сну сили.

3. Барвінок – символ краси, дівочої вроди

Барвінок – це вічнозелена трав'яниста рослина, листя якої зберігає колір навіть під снігом. Він є символом життєвої сили, провісником весни. Витривалість барвінку, краса його цвіту оспівані в багатьох народних піснях. У фольклорі це символ молодості, кохання та шлюбу. Змалку мені запам'яталася така народна легенда про **барвінок**.

Жили колись давно чоловік з дружиною у любові і злагоді. А найбільшою потіхою для них був їхній синочок на ім'я Бар. Виріс він гарним парубком. Закохалася у Бара одна дівчина, матір якої була відьмою. Але посватався Бар до іншої, котра називалась Вінкою і ніяка ворожба відьми не могла розбити того кохання.

Настав день весілля. Щасливі молодята стояли у воротах для батьківського благословення і чекали тієї хвили, щоб піти до церкви брати шлюб.

Аж тут казна-звідки ворожка зі своєю дочкою. Стала чаклунка перед молодими, проголосила своє прокляття і окропила їх чорним смердючим настоєм якогось зілля. За хвилю на місці, де стояли Бар і Вінка, вже нікого не було. Кинулися люди до ворожки, а вона махнула руками і злетіла чорною

вороною. Кинулися до її дочки, а та полинула під хмари сірою галкою. Впала матінка Барова на те місце, де стояв її син, і скропила землю слізьми. І сталося диво: на очах у всіх із землі проросло зелене зілля, уквітчане дрібненьким блакитним цвітом...

Вінком, сплетеним із барвінку, прикрашали голову молодої на весіллі. На Поділлі збирання барвінку для вінка молодої супроводжувалося ритуальними піснями і спеціальними обрядами, які мали забезпечити молодим щасливе подружнє життя. Разом з ягодами калини, колосками жита, квіти барвінку прикрашали гільце і коровай.

4. Мак – символ родючості.

Розповсюдженням було вірування в чудодійні властивості маку, як оберегу від відьом, упирів та інших міфічних істот, які могли нашкодити людині. Особливу силу, як вважалося, мав польовий мак, зерна якого самі висипалися з голівок, – так званий видюк. Цю рослину використовували також із лікувальною метою, переважно як снодійне.

У фольклорі це символ краси: «Гарна дівка, як маківка». У піснях маків цвіт прирівнюється до швидкоплинного людського життя. Існує цікава легенда про мак.

Було це давно–давно, коли ще на нашу землю нападали кочівники–печеніги. В одному місті жили дуже вродливі дівчата. Хороводи водили, пісень співали. Побачили це печеніги і вирішили захопити дівчат у полон. Підстерегли вони, коли загін воїнів залишив місто і пішов у похід, і напали на беззбройне поселення. Зрозуміли дівчата, що їм прийшов кінець і вирішили врятуватися – втекти через підземний хід. Вийшли на широке зелене поле і кинулись до лісу.

Та побачили їх вороги і оточили з усіх сторін. І звернулася тоді найвродливіша дівчина, донька воєводи, із проханням до матінки–землі:

– Матінко-земле, врятуй нас від неволі, від життя страшного у печенігів–нечестивців. Допоможи нам знищити їх!

І зглянулася земля-матінка на сльози дівчат-полонянок. Тільки доторкнеться до дівчини печеніг, як вона стає квіткою-маком, червоною, як жар і красивою, як самі дівчата.

Так і не змогли вороги захопити в полон жодної. Потомилися печеніги і вирішили спочити. Та тільки розсіддали коней і лягли на землю, як послули непробудним сном. Це дівчата наслали на них сон-дрімоту, відплатили за себе.

Рано-вранці поверталися із походу воїни. І побачили вони червону, як жар, долину маків, а біля них сплячих ворогів-печенігів. Кинулися на послулих і повбивали всіх. Коли пролилася остання крапля крові печенігів, кожна квітка маку ожила і стала дівчиною. У руках вони тримали червоні квіти і подарували їх воїнам-визволителям.

Земля-матінка залишила на згадку про цей бій квіти маку. Вони щороку виростали на цій долині і радували око людям своєю красою.

До сьогодні квітка маку в українських традиціях є символом сонця, безкінечності буття й життєвої скороминущості, пишної краси, волі, гордості, сну, оберегу від нечисті, а для хлопців – символ крові та смерті. **Мак** – це також символ скорботи та вічної пам'яті.

5. Чорнобривці – символ України!

«Чорнобривців насіяла мати...» чули не раз відому українську пісню. **Чорнобривці** ще один з українських народних [СИМВОЛІВ](#). Ця квітка з оксамитовими пелюстками означає духовність українців, дитинство, бажання повернутися додому матері та батька. А також це знак довголіття. Для матерів – це символ синівської сили, святості, чистоти, добра.

6. Заціловані сонцем і вітром мальви

Мальви – символ і оберіг української оселі, росте на всій території нашої країни, у тому числі й на Вінниччині. В Україні цю квітку ще називають калачиками.

Мальви до нас потрапили з Середньої Азії в XV столітті. Ці рослини здавна вживали в їжу. Солодкі зелені стебла і листя додавали в супи і салати, порошком із сушеного листя посипали різні страви. Незрілі плоди маринували і використовували для приготування перших страв. Існує багато свідчень того, що під час Голодомору українці, рятуючись від голоду, харчувались, окрім інших диких рослин, і калачиками.

Напевне, мало хто знає, що мальви використовуються і в сільському господарстві. Це чудовий медонос, який цвіте тривалий час. Для бджіл найкориснішою є мальва кучерява (квітки білі, ясно-пурпурові або рожеві), яка має більше нектару у порівнянні з іншими сортами. У побуті з квіток цієї

рослини темного кольору можна робити природні барвники для фарбування тканини, пряжі, крашанок.

А ще мальва славиться своїми лікарськими властивостями. У давнину в наших краях її використовували в народній медицині, зокрема, як пом'якшуючий, протизапальний і загальнозміцнювальний засіб. Усі частини рослини годяться для гарячих ванн при хворобах селезінки. У вигляді примочок і компресів відвар квіток мальви використовували при наскірних хворобах для зняття свербіжу та для загоєння ран. Дуже корисний чай із цієї квітки. Його вживали при застудах, особливо допомагав він при кашлі, захриплості, болях у горлі. А рецепт дуже простий: дві чайні ложки дрібно нарізаних квіток або листя залити склянкою окропу й настоювати десять хвилин, процідити, пити 2-3 чашки на день. Можна додати мед, але тоді чай має бути не тепліший, ніж 40°C. Такий напій використовували і для полоскання або інгаляції. А для дітей його готували із суміші мальви та кореня первоцвіту в рівних частинах. Жінки використовували мальву в лікувальній косметології для відновлення епідермісу.

Завдяки своїй невибагливості та красі квіти набули великої популярності по всій Україні. Чи не найбільш поширеною в Україні була рожева мальва.

Квітка посідає чільне місце в українській народній культурі та фольклорі. Часто її вишивали на сорочках, бо вірили, що зображення рослини давало захист роду. Це один із символів любові до рідної землі, свого народу, батьківської хати; мудрості, надії. Народні повір'я свідчать, що добрі душі

пращурів поселяються на мальві й охороняють мешканців оселі. Наші предки вірили, що коли взяти із собою квіти у подорож, то мандрівник обов'язково повернеться на Батьківщину. Її в горщику везли чумаки, коли їхали по сіль, щоб розбійники не вбили. Вважалося, якщо кинути квітку позад себе – вона додасть сили.

7. Ой у лузі калина стояла...

Калина – символ України, краси та дівочої вроди. Це дерево нашого українського роду. Колись воно пов'язувалося з народженням Всесвіту і назву свою взяло від давньої назви Сонця – Коло. Червоні ягоди калини із ягідками-сердечками – то символ крові та невмирущого роду.

Цій рослині український народ надає великого значення. Національний банк України навіть присвятив їй пам'ятну монету.

*Червона калина хай піснею лине
Туди де криниця, і тиха стежина,
І казка, і приказка, і колискова,
Бабусина скриня і мамина мова,
Колядка, щедрівка, розшита сорочка
І врода дівоча в барвистім віночку.*

Калина – невід'ємна частина української творчості. Оксана Забужко написала повість «Казка про калинову сопілку». Про рослину часто згадували у творах Тарас Шевченко та Леся Українка. Цей кущ є частиною нашої пісенної спадщини і завдяки одній із

музичних композицій, яку виконав Андрій Хливнюк, стрілецькі мотиви популярні зараз у всьому світі.

У нашій місцевості в давнину грали гру «Під горою калина», а з гілок виготовляли іграшки та сопілки. Вважалося, що в родині, де зберігається такий інструмент, обов'язково має народитися хлопчик. Є кілька народних прикмет, пов'язаних з цією рослиною. Зацвіла калина – скоро з'являться сиріжки. Калинові кущі саджають біля колодязів, щоб вода була чистою і смачною. Після перших морозів калинові ягоди втрачають свій гіркуватий присмак і тоді їх охоче вживають у їжу, роблять начинку для пирогів – «калеників», киселі – «калинники», настойки – «калинівки», приправи до м'ясних страв, а ще використовують як ліки від застуди, додаючи у чай. Калину запікали у хліб, який брали з собою в далеку мандрівку. Якщо під стріхою висіли грона калини, це означало, що в хаті є дівчина на виданні і можна засилати сватів. До речі, таке ж саме значення мали розписані калиновим орнаментом стіни та піч. Це також частина весільних традицій, бо грона влітали у вінок нареченої, вишивали одяг молодій, прикрашали гільце. Калина донині використовується для оздоблення короваю.

Сьогодні ми переживаємо нелегкі часи. Ця рослина допомагає не тільки вдома, але й воїнам на полі бою, зігріваючи їх і лікуючи. Її можна побачити на шевронах наших захисників.

Коли з твоїм ім'ям ідуть у бій,
А за свободу платять не грошима
Лишися мені символом облич,
що вже у вирій плинуть за птахами.
Наснаги дай, калиною всміхнись,
не змий мій слід холодними дощами,
Країно, будь! Щасливо мені снись,
А я в бою заграю з ворогами.

ВИСНОВОК

Наші пращури обожнювали кожне стебельце. За віруваннями, обрядові традиції, пов'язані з рослинним світом, мали забезпечити здоров'я, добробут сім'ї, плодючість землі. Вагомими символами в Україні стали **калина, верба, барвінок, волошки, вишня, євшан-зілля, жито, мак, тополя, мальва, рутам'ята**.

Рослини-символи – це те, що найбільше любить і шанує народ. Вони здавна уособлюють красу України, духовну міць народу, засвідчують любов до рідної землі. Вони є народними святинями, тому їх потрібно охороняти та дбайливо ставитися.

Любов до рідної землі починається з батьківського дому, краю, де ти народився. Чи можна уявити нашу країну без верби над ставками, калини в лузі, тополі край дороги, мальви під вікном? Звичайно, ні. Верба, калина, тополя, чорнобривці – одвічні українські символи.

Я дуже хочу, щоб ми повернулися всім серцем до краси людської. Тоді наші душі стануть чистішими.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис. Київ : Оберіг, 1993. 590 с.
2. Давидюк В. Первісна міфологія українського фольклору. Луцьк : Волинська книга, 2007. 324 с.
3. Дмитренко М. Українські символи. Київ, 1994. С. 118.
4. Ємець А. Літературні загадки в початковій школі. Харків : Основа, 2006
5. Лозко Г. Українське народознавство. Тернопіль: Мандрівець, 2011. 512 с.
6. Скуратівський В. Вінець. Київ : Видавництво УСГА, 1994. 232 с.
7. Сокол А. Моя країна – Україна. Чернігів : Деснянська правда, 2004.
8. Ярош В. Дерево життя. Київ : Успіх і кар'єра, 2009.